

מלחמת השחרור של העם הצ'כי

* *

זה מזמן היה ברצון "מערכות" להגיש לקוראי הירחון סדר פרקים בחקר תנועות-השחרור של עמים, שרשיהן ומניעיהן, דרכי עליהן, הישגיהן — ואף תולדותיהן. אין חזיונות היסטוריים דומים זה לזה בכלי, אך יש מקום להרחבת הדעת ע"י הקבלות, — אפילו אינן שלמות; על ידי ניתוח נסיונם, החיובי והשיילי, של אחרים, — אם גם לא על ידי חיקוי. לא חסרת-יסוד היתה אמרת-הכנף של ביסמארק: "פחאים הם האומרים, כי לומדים הם מנסיונם; אני לומד מן הנסיון — של האחרים..." אך תנאי הכרחי הוא לניתוח הנסיון — הכרחי.

לקט המאמרים לדמותה, של תנועת-התחיה הצ'כית הניתן בזה הוא פרק ראשון בתכניתו של המחזור כולו: פרק-פרק לכל עם מסוים ולתנועתו הלאומית. הערות-האקדמה הבאות להלן — אין כוונתן אלא לציון כמה נקודות מאלפות או אומרות דרשנו, העשויות לענין את קוראינו והן ניתנות לעיון או לפני קריאת המאמרים או לאחריה. ויתכן כי מוטב לו לקורא דוקא להקדישם בקריאת גופי המאמרים ולדחות את העיון בהערות אלו עד לאחר-כך. — המערכת.

א. נ.

הערות לוואי

תולדותיה של הלאומיות הצ'כית מושכות ודוחות כאחת, בתור נושא למחקר ולניתוח. יאחת היא הסיבה למשיכה ולדחיה: שפע הסיבוכים, האסוציאציות עם מצבי עמקם אחרים, וגרעיני-הבעיות, — הלאומיות, התרבותיות והמדיניות, — אשר ליוז את התנועה הזאת בשלביה השונים. כמעט כל הבעיות הקיימות לגבי עמים שוחררי-חירות אחרים ולגבי עמים קטנים המנסים לבנות את עתידם — הופיעו בזמן מן הזמנים, בגלגול זה או אחר, גם בחיי העם הצ'כי. ועל כן כה מאלף הוא לימוד דרכו לשחרור. אך גלגולי-בעיות אלה הופיעו, לעתים, בצירופים בלתי-צפויים וסיבוכים כל-כך, שאין זו מלאכה קלה להתירם ולנתחם כראוי. ברם, ניתנים כאן לניפוי כמה גרעינים בעלי-ערך.

נצם המשך קיומו הלאומי של עם הצ'כים נראה כפלא. מאז קרב "האר הדבן" נגזלה מן העם שכבתו החברתית-הרוחנית המנהיגה. היא גלתה אז לרובותיה, — ושאריתה נתבוללה. וכן היה העם חסר את מסגרת הדת הלאומית (שהיתה כה חשובה אצל היהודים, הפולנים, האירים ועוד). כי הכנסיה האוטרקוויסטית של חסידי הוס נהרסה, בתורת הדת העממית בה-הידיעה של הצ'כים, ובמקומה באה, זה שלש מאות שנה, הדת הקתולית, בעלת האופי האוניברסליסטי. וזו, בדרך הטבע, שמרה, גם במשך המאה הי"ט יראשית המאה הכ', אמונים למונרכיה הקתולית, רבת-הלאומים, של בית ההבסבורגים, זה השריד האחרון באירופה-של-אתמול לשלטון האוניברסלי של הצ'כים — שותפיהם החילוניים של האפיפיורים. ועל כן לא נשתמרה במסגרת כנסיתית אף הגחלת הלשונית של הייחוד הצ'כי. ואין צורך לומר, כי חסרה המסגרת של מדינה לאומית — זו ששמרה וקיימה לעתים אורגניזמים של אומות גם בתקופות של קפאון וחוסר יצירה מקורית.

אך היו גורמים, בממשות קיומו של העם, אשר התמידו לקשרו ולאחדו עד בוא הגת לתחיה. שלושה היו הגורמים האלה: אדמת המולדת, שבניה לא נותקו ממנה; האכר הצ'כי, אשר הוסיף לעבדה; והלשון, אשר הוסיפה להיות מדוברת בפיו (אם כי במשך רוב תקופת הכפיפות המדינית לא היתה זו גם, "לשון התרבות" של המשכילים). בלעדי הדברים האלה, שהם חלק התכונות של הוויה לאומית שלימה, מן הנמנע היה לתאר את המעך קיומו של העם הצ'כי, ושמירת החלק הזה — היתה פתח התקוה לתחיה השלימה.

קשה היה אולי למצוא, אף בכוונה תחילה, צירוף של סימני-קיום חלקיים כאלה, שיציה כה שונה בהרכבו מאותם גורמי-הייחוד, אשר קיוו את העם היהודי בתקופת גדולתו. כמעט כל מה שהיו הצ'כים חסרים כאילו היה בנמצא אצל היהודים, — ומה שהיה בנמצא אצל הצ'כים היו היהודים חסרים. אלא שבשני המקרים, כאמור, היתה השמירה על חלק מתכונות-עם סוללת את הדרך לשלימות מחודשת.

אך את תנועת-התחיה הצ'כית פירנסו גם גורמי-רוח וגורמי-נפש, ובהם היה יתר דמיון עם מקורות יניקתנו אנו. עם כל אפיייה החילוני של הלאומיות הצ'כית בחורות האחרונים, לא מן הנמנע הוא, בכל זאת, כי הפרוטסטנטיזם הצ'כי המוקדם, במשך מאתיים השנה אשר בין כנסית קונסטנץ ל"הר הלבן", הקנה לאופי הלאומי אותה מידה של משטור, ריסון עצמי ושיקול, אשר כה הבדילו, לעתים, בין הצ'כים לבין שאר שבטים סלביים ונראה, כי תכונות אלו, שנשתרשו ביותר בקרב השכבות העממיות, נשתמרו גם לאור הריאקציה הדתית, — וחשלו בתקיפת הדיכוי, סגולות המשמעת העצמית, הפקחות, הריאליזם — הוגברו אחרי כן באופי הלאומי תגבורת יתר ע"י תקופת ההשכלה הצ'כית החילונית אך בצד המשמעת המפוקחת והמרסנת עמדו גם משאי-נפש — זאותם הלא עוררה ענן עובדת המשך קיומן של הארצות הצ'כיות בתור מושג היסטורי-גיאוגרפי (ואף מדיני-אדמיניסטרטיבי, לפחות). מבחינה זו היתה גם הרומנטיקה שליוותה את, "כתר ונצטלב הקדוש", — לגורם מדיני-לאומי מציאותי, כאשר אפילו אמנות-השוא בכדורות ספרותיות כביכול — ענין, "כתב היד הקראלאדבורי"*) עשאו בשעתה שליחות לאומית מעוררת מסויימת, ויתכן, כי לא פחות מכל אלה החיו את התנועה הלאומית, ושיוו לה פוטנציות דינמיות, לקראת ההזדמנויות ההיסטוריות הגדולות אותם הזכרונות של עבר צבאי מפואר, אשר שרשם נעוץ במלחמת החופש הצ'כי במאה הט"ו, בזמן שההוסיטים קידשו מלחמת-מגן, — ואף מלחמת-תנופה — מוצלחת וצבאות האבירים והשכירים של מושלים גרמניים והונגריים האדירים ביותר, שמתיהם ז'יז'קה ופרוקופ, מנהיגי ה"תבוריטיב", הפיללו בעת ההיא אימה על אירופה התיכון כולה. הם יצרו אף טקטיקה חדשה, וטפחו את, "מעוזי-העגלות" הנודעים, אשר בישרו בוא תקופת חיל-הרגלים המנצח. רק עקב מלחמות-האחים בפנים, ואחרי — מחמת תהליך הדרגתי של התבוללות מחודשת, דרך השושלת המולכת ושכנו ראצילים, נתערער שוב מעמדה הלאומי-הצבאי של המדינה הצ'כית, במאות הט"ו והט"ז חנה שלושת אלה: גיבוש האופי הלאומי, זיקה למולדת היסטורית, וזכרונות גנו

*) מעשה-זיוף ספרותי, אשר מצאו בו, כאילו עדות לעושרה של התרבות הצ'כית בתקופה קדומה מאוד של קיום האומה. הזיוף נתגלה אח"כ ע"י מסריק. — המער.

— ודאי שנמצא בהם גם דבר-מה מ שותף למניעי התחיה בתולדות שני העמים האלה, שהם כה שונים בתהפוכות גורלם.

***

כבכל תנועה של עם קטן, כן גם בתנועה הלאומית הצ'כית עמדה תכופות בחריפות שאלת האוריינטציה. ימיה של הבעיה הזאת — כמאה שנה. ההחלטה בדבר השתתפותם או אי-השתתפותם (1848) של צירי הצ'כים בפרלמנט הגרמני בפרנקפורט — היתה בחזקת הכרעה בדבר היחס לרעיון שיתוף הארצות הצ'כיות בפרדציה גרמנית גדולה (אשר חלקיה השונים ניהנו בעת ההיא מעצמאות מדינית גמורה כמעט, פרט ל"ברית-המכס" ולהתחייבויות מסוימות לגבי הצבא ומדיניות-החוץ, — הצבאות עצמם נפרדים היו). בימים ההם גבר החשש מפני השתתפות במבנה מדיני, אשר אמנם פדרטיבי הוא, אך הרוב המכריע בו הם בני עם אחד, זר, וההכרעה — מובטחת להם מראש, אם לא להלכה, בסייגים קונסטיטוציוניים, — הנה למעשה. ומכאן — ה"חיבה" הזאת, שלכאורה היא משונה כל כך, לאוסטריה, הזרה אף היא בשלטונה — אך רבת-הלאומים, שבה היתה ההכרעה הראשונה ודאית פחות; הנחה, אשר לא בטלה לגמרי אפילו עם ההסכם הגרמני-ההונגרי מ-1867, והאריכה ימים עד להקמתה של המדינה הצ'כית ממש — כי, אכן, היו לה שרשים במצבן הגיאוגרפי האובייקטיבי של ארצות הצ'כים.

לעומת יחס זה להשתלבות בתוך האורגניזם הגרמני, אופייניים היו גם השיקולים, — שהיו בהם גם משיכה וגם חששות, — בענין התמזגות עם גוש עמים סלביים, הקרובים בגזע — ורוסיה בראשם. "הצ'כים הצעירים", אשר רצו בתקומה שלימה של מדינה צ'כית⁵ היסטורית ושאפו לבטל את "אוסטריותה" של המסגרת המדינית, ידאי שרצו בהפיכת הקצרה על פיה בתוך המונרכיה הדונאית — אך אין לדעת, אם מלכתחילה רצו דוקא בהריסתה. על כל פנים, במידה שהגיעו לפנסלביזם מפורש, — גם מדיני, — נתגלו הספקות, אם קרבת הגזע והדמיון בין מקורות הלשון עשויים לכסות על הבדלי-יסוד בשטח התרבותי והדתי, ועל הסתירות שבמגמות הפוליטיות והחברתיות; — ושוב, ביחוד — בזמן שמיעוט מעור אחד עומד בפני רוב קבוע, שביסודו הוא, מכל מקום, מעור אחר.

בברירות הנ"ל המדובר היה בשילוב אורגני של העם הצ'כי למסגרת כללית, תרבותית וגיאוגרפית, של חלקי-אירופה סמוכים. אך שאלת האוריינטציה עלתה גם בפעם אחרת, בלבוש אחר — אך לא פחות גורלי. עצם מיעוטם, בסביבתו הבלתי אמצעית של העם, של גורמים דהרמוניה ול"השלמת גומלין" ביחסיו עם העמים האחרים, השכנים, מתוך בטחון לשמירת חייו החפשים ועצמאותו המדינית-הלאומית, — הוא שגרם ממילא להכרעה האוריינטציה של המדינה החדשה על המערב. מדינות המערב שותפו בגורלה של צ'כיה בתורת מכריע פוליטי מרחוק, אשר בלי הכרעתו קשה היה להבטיח את עתידה של המדינה — ובמצב זה הגיעו הצ'כים, לפרקים, גם אל ההכרעה הטרגי הנוסף: להאבק אף במכריע זה עצמו, ביתר דיוק — בגילויי הבגידה שבו, משנתגלה בקלקלתו בקוצר-ראייתו. אכן, לעתים עולה בחלקם של עמים קטנים, שיהיו נאמנים לעודיהם ההיסטוריים של בעלי-בריתם הגדולים — יותר מבעלי-הזברית ההם עצמם. טרגדיה כזו נגיחה בימי מינכן.

***

תנועת התחיה הצ'כית, חסרת המסגרת הממלכתית והנתונה בין כוחות זרים אדירים,

קמה ועלתה בכוחה בתורת תנועת חנוך. ואמנם יתכן, כי התנועה הצ'כית היתה בחזקת כזו, יותר מכל תנועה של עמים, היושבים על אדמתם, אשר באירופה. סימלה אותה דמותו של קומאניוס, המחנך ושוחר-התחיה הצ'כי במאה הי"ז. קנית ההשכלה וחישול האופי נודדו ונודדו בתנועה זו מאז "ההשכלה" הצ'כית; אעפ"י שבודאי לא חסרו בה גם תזיונות של שטחיות, קוצר-ראות, קטנות-מוחין קרתנית, הזיות-שוא, חוסר חוש ממלכתי וחוסר נאמנות. אך לא זה היה הצד האופייני לה, בתור תנועה, ואת החיוב שבה סמל אולי יותר מכל מנהיגיה האחרים, מסריק. זה האיש, אשר "תפיסתו הריאליסטית" המצרפת יחדיו את הראיה המפוכחת של צבורי הצ'כים והסלובקים כהויתם, את התביעה ההיסטורית של "ממלכת ונצסלב", את הדאגה לגבולות איסטרטגיים-גיאוגרפיים ולבסיס אוכלוסיתי ומשקי רחב, את השמירה על עצמאות רוחנית לגבי כל שכן — ואפילו היא רוסייה, האדירה והאחות, — את הצווי לחינוך העם על ידי מעשים ואת האקטיביזם המדיני והצבאי בימי מלחמת העולם, — מזכירה לנו כל כך את גישתה של "הציונות הסינתטית" לתפקידי חינוך-עם וחינוך-קיומו המדיני.

חלק אינטגרלי, בעל משמעות מיוחדת במסכת החינוך הלאומי, היותה תנועת ה"סוקול". עצם תקומתה, מתוך נסיון לאיגוד ספורטיבי "על-לאומי" (גרמני-צ'כי), אינו נראה כדבר שבמקרה בלבד. אכן, פעמים רבות קרה המקרה בתולדות תנועות נוער, תנועות פועלים וכדומה, שדוקא התחלות של ארגון בני עם זה או אחר במסגרת "על-לאומית" (או "אל-לאומית"), מיסיונרית, מבוללת, — הם שהביאו לראשית הגדרה לאומית עצמית. (דוגמה קרובה אל הנידון מוצאים אנו בתנועת הפועלים הצ'כית, המקצועית והפוליטית, וכן, למשל, בתנועת הצופים העבריים, מכל מקום — ברוסיה, ואף לגבי כמה אגודי ספורט עבריים). אך האמת היא, כי מבחינת משמעות הלאום ודרכי כוודו היו הצ'כים זקוקים לתנועת התעמלות עממית הרבה יותר מן הגרמנים עצמם, הללו היתה להם מסגרת ממלכתית מגובשת, — ואילו הצ'כים עדיין היו חסרים אותה, הבדל זה שבצ'כים הוא שהורים מאז את תנועות האספורט הגרמנית והצ'כית באפיקים שונים מאד. הגרמנית — תקופת גבורתה היתה בשנים אלו, שהובילו לקראת 1813 — במלחמת החירות נגד נפוליאון ואחרי כן — ב־1848—1849, כשהמתעמלים יחברו הקלעים של ארצות דרום-גרמניה, היו את הגורם הדינמי בכוחות המהפכה העממית ובקרבותיה; וכאשר היו אגודות התעמלות לחוט-השדרה במרד דרוזן, בהגינם, על מתרסם ובקרבות-רחוב — על עירם, בפני צבאות פרוסיים כובשים, שנקראו לעזרת ממשלה ככסוניה. אך ב־70—1866 הועתקה התסיסה הלאומית הגרמנית מאפיק החירות העממית לאפיקי השתלטות פרוסית-אימפריאלית. מאז פג ערכה המשחרר של תנועה זו. לא נק תנועת "הסוקול", ענף תנועתו של עם המבקש ביטוי חפשי לחייו וליכלתו. את אופי הרציני, — ויחסה להגנת תופש האומה, — היא גילתה כבר כמעט עם ייסודה, ב־1866 בשעת מסע הפרוסים לבוהמיה; כי לו סופחו ארצות הצ'כים לפרוסיה, — ואבדה כל תקוה לתקומת עצמאותם. על כן, עם כל חשבונם, הישן והקשה, עם אוסטרית נכונים היו לשפוך את דמם בעד השארות צ'כיה בתוכה — ובזה הוכיחו דרגה גבוהה של בגרות והכרה מדינית אקטיבית. מאז עלו ועצמו. אפשר לומר, כי את עיקר תפקידי ההיסטורי מלאו לא בלבד ע"י הכשרתו הגופנית של הדור הצעיר (אם כי בזה עשו גדולות

אף טיפחו שיטת התעמלות מקורית, "סוקולית", אלא על ידי חינוכו למשמעת ולהי הכרה ואחריות. טבעי היה הדבר, כי בראשית מלחמת העולם הקודמת, כאשר הביאו באופן רציני בחשבון את כיבוש הארצות הצ'כיות על ידי הרוסים — הטילו, למקרה זה, המנהיגים הפוליטיים על ה"סוקול" את הקמתו של "משמר הבטחון הלאומי" בשטח הנכבש, ולפי האפשרות — גם של הצבא הלאומי. ויסודם החינוכי של הלגיונות הצ'כיים הונח בשורותיו של ה"סוקול".

אכן, רק במסגרת המשטר של אוסטריה בימים ההם — הליברלי על אף כל מגרעותיו — אפשר היה לטפה, באופן גלוי כמעט, גרעינים כה בשלים של תנועת התעמלות — עד כינוסים, "בין-סלביים" של רבבות סוקולים בפראג, בהשתתפות גנרלים רוסיים, ועד בכלל. במשטריה של אירופה היבשתית שקמו בתקופתנו, היה דבר כגון זה בגדר הנמנע.

* * *

במידה שבימי מלחמת העולם הלכה מדיניות החינוך הצ'כית ונהפכה למדיניות-מהפכה; במידה שבמקום טיפוח תנועת התעמלות הופיעה הבעיה של הקמת הצבא הלאומי — בה במידה היה בכך משום מבחן, גם לטיב העם וגם לכושר ההנהגה.

המכשולים הראשונים היו פוליטיים, ואולי יש לומר — גם פסיכולוגיים. הדיפלומטיה של בעלי-הברית (ואולי ביחוד של מעצמות-המערב) לא נטתה ל"נגוע" במונרכיה האוסטרו-הונגרית — דבר, שבלעדיו לא יכלה כלל לקום מדינה צ'כית (כל שכן — צ'כור-סלובקית) עצמאית. ומתעוררת המחשבה כי בדרך כלל רוחשת הדיפלומטיה אירצון לפגיעות יסודיות בכל דבר "קיים", ואף במושגים הכרוכים בו. אמנם, לעתים קרובות, אין ה"קיים" הזה אלא שריד העבר שאבד עליו כלח, או שהוא עצמו לא נשתמר, כדיעבד, אלא בתורת מושג בלבד. אך רב כוחם של מושגים מאובנים לשלוט במשרדי החיצון. והמושג "אוסטריה ההכרחית" עמד במשך שנים לשטן על דרך הקמתו של כוח צ'כי לוחם לצד בעלי-הברית, — בלונדון, בפריז — ואף בפטרבורג.

נגד מכשולים אלה נלחם מסריק בדרכי תעמולה, אשר היה בהם כדי לשמש מופת לכל עם התובע גאולת-אמת.

הם היו מבוססים על רצינות ויושר מדיניים, על הימנעות מאבני-טיורות, על הצגת ערכי התרבות והחברה של העם ומורשתו ההיסטורית-האנושית במרכז תביעותיו מן האנושות והבטחותיו לה. אך קוצר-ההשגה ואטיות-המחשבה של בעלי הברית דחו לא מעט את הישגיה של המדיניות הצ'כית, וגרעו מן התועלת אשר בעלי הברית עצמם הספיקו להפיק ממנה. דברים אלה אינם משתנים, כנראה, מדור לדור.

במתנדבים הצ'כיים רצו לראות, "נתיני האויב", "אוסטרים". בצרפת — סלקום תחילה "לגיון הזרים" ברוסיה — השדו בהם וארגנום מלכתחילה בפורמציה "ספק-צבאית. רק בקושי הגיעו, גם שם, למעמד של יהודיות לוחמות, — והמכשילים בדרך היו לא-פקידים זרים בלבד, אלא גם בני העם עצמו, אם כי גם בלעדיהם לא חסרו קשיים ואכזבות: לא פעם ולא פעמיים ניתנו ההבטחות בדבר ארגון הגדודים הצ'כיים, או בדבר הרחבת מסגרתם, זיונם הרציני והקמת מבני-צבא גבוהים יותר (דיביזיה, קורפוס) — ונדחו, היכזבו, — או אף בוטלו חגיגות ומתוך הודעה, כי אין עוד כל פתח תקוה להשגת הדבר בתקופת המלחמה. אך מדינאיהם שחרריה של צ'כיה קיימו את הפסוק: —

משלושה גורמים שאבה ההנהגה הצ'כית, שמחוץ לתחומי ארצה, את היכולת להתמודד ויזמה בחתירתה לקראת כוח צ'כי לוחם.

הגורם הראשון היה — ה„מקרה“ ההיסטורי, אשר זימן לה ריכוז עצום של כוח-אדם פוטנציאלי — את מחנות-השבויים שברוסיה (ואף באיטליה — אך הגדודים שברוסיה הם שמלאו את התפקיד הצבאי והפוליטי העיקרי). „מקרים“ כאלה, שכוחות-יזמה הופכים אותם, לעתים, מנוף לגדולות, קרו גם לעמים אחרים ותנועות אחרות: הפולנים ברוסיה — במלחמה הזאת, יהודי רוסיה בלונדון — ב־1917, חיילי הריפובליקה הספרדית — במחנות הריכוז שבצרפת, פליטי היטלר לרבבותיהם — בבריטניה ובצרפת ב־1939 (ומאו — במקומות ובמועדים כה רבים ושונים), עדות ההודים במלאיה, הקהילה היונית הגדולה במצרים, המוני יהודי פולין ברחבי תורכסטן. מהם זכו להיות למנוף, ומהם — לא זכו. זכותה של ההנהגה הצ'כית היתה בניצול השלם ככל האפשר של ה„הזדמנות“, ובוזה שלא נתנה דמי גם לכל גורם אחראי אחר, אשר היה בכוחו לעשות — ולא ידע, או לא אבה.

הגורם השני — עירלמותה של תנועת ההתנדבות הצ'כית, שפע מקררות יניקתה מפזורי העם, והחשבון המדיני והצבאי הרחב אשר ליוה אותה. תושבים צ'כיים התנדבו בפריז ובמוסקבה עוד בימיה הראשונים של המלחמה — ומוסדותיהם שמחוץ לתחומי אוסטריה הכריזו מיד על השתתפותם במלחמה כצד לוחם. צ'כים וסלובקים שבאמריקה היו עוברים, לפני כניסת ארה״ב למלחמה, את גבול קנדה ומצטרפים לצבא הקנדי (גם בזה לא היתה ה„תכניקה“ של 1939-41 חדשה כל כך...), ואח״כ הלכו כמתנדבים ללגיון שבצרפת. הקמת הגדודים העצמאיים החלה ברוסיה, באיטליה ובצרפת — כמעט בעת ובעונה אחת (והם ינקו אף מהמצטרפים אל הצבא הסרבי, וממחנות השבויים שבסלובניק). כשלא יכלו הצ'כים להוות יחידות משלהם — הצטרפו, כמו אל „אכסניה“ של ארעי, לגדודי הסרבים והחורבטים (הקרוואטים). החשבון הצבאי-המדיני היה בנוי מלכתחילה, עם כל מכשולי הגיאוגרפיה והתובלה, על ריכוז כוח צ'כי רב בחזית המכרעת בצרפת, — יאף נשלחו לשם פלגות מרוסיה עוד לפני התמורה הגדולה של שנת 1918. ולבסוף — בא ה„אנבסיס“ הצ'כי, דרך סיביר ומסביב לכדור הארץ, אשר בהיקפו ובממדיו הגיאוגרפיים ודאי שאינו נופל מזה של „עשרת האלפים“ אשר לכסנופונט — והוכיח, עד כמה אפילו כוחותיה של אומה קטנה, בתוך צירוף היסטורי „מזדמן“, ועל ידי אימוץ תכליתית, יכולים להיות מנוף למעשים כבירים ומפתח לעצמאות.

אמנם (פרט מענין), עוד דבר התברר מתוכו, והוא — כי כוחו של עם קטן עשוי לשרת שירותים, מכריעים אולי, גם לאו דוקא בחזית, שמקובל מראש לראותה כמכרעת מבחינה עולמית, אלא באותן המסיבות המיוחדות, המקנות לכוח זה את משקלו הסגולתי הגדול ביותר.

ועל נקלה יובן, מה היה הגורם השלישי: הוא היה בפניו. היתה זו ההכרה המדינית הריאלית של ההנהגה עצמה: הערכתה, מראשית המלחמה, כי יהיו אשר יהיו תוצאות האבקות העמים, — סיכויימה לעצמאותו של העם הצ'כי יכול לבוא בעקבותיה רק על ידי קיום כוח צבאי צ'כי עצמאי, הלוחם לצד בעליה-הברית בתורת פורמציה צבאית גדולה ויעילה ככל האפשר. וודאי, התנועה הלאומית הצ'כית זכתה ב„הזדמנויות“ במלחמת

העולם ההיא, אך היא עמדה גם בסכנות אימות (גדול היה הפחד בפני נקם סיטוני מצד הגרמנים והאוסטרים בשל הקמת הגדודים). היו לה לתנועה היוזמה — לנצל את הראשונות, והתוקף הנפשי — לעמוד בפני האחרונות.

* *

כמה חזיונות מרתקים את תשומת-הלב בתקופת המדינה הצ'כית — ולהם שרשים גם בעברה של התנועה הלאומית.

בעית היחסים שבין הצ'כים לסלובקים מכילה הרבה חומר מאלף לגבי כל עם, המוצג בפני מציאות של שבטים ועדות בתוכו. עוד בתקופה של מלחמת התחיה נעזרה התנועה הלאומית לא מעט על ידי הסלובקים — גם אלה שבתחומי הונגריה, וגם, ביחוד, על ידי הקהילה הסלובקית הגדולה שבאמריקה. אך לא היה זה דבר שבמקרה. כי דוקא הסלובקים הם שהגרו במספרים כה גדולים. הבדלי הרמה הכלכלית והתרבותית שבין שני השבטים-האחים היו קיימים כבר מאז — והם התנקמו אחר כך נקמה קשה בגורלה של המדינה הצ'כוסלובקית.

בעית הצבא במדינה לאומית-דימוקרטית נתגלגלה בצ'כיה גלגולים זילניים פחות מאשר כמעט בכל מדינה, "חדשה" אחרת (אם כי, למעשה, הלא היתה זו דוקא מדינה רבת-לאומים, עם כל הסיבוכים המיוחדים העשויים לנבוע מכך). אין ספק, שבריאות יסודית זו בדרך צמיחתם של הכוחות המזוינים, וביחסיהם עם המדינה ועם הציבור, נבעה קודם כל ממסורת הלגינות — שהם עצמם, כאמור, היו פריה החינוכי של התנועה ה"סוקולית" והתנועה הלאומית המחנכת. ודאי, שגם מעוטים היחסי של ניגודים צוליטיים וסוציאליים חריפים בחיי המדינה הצ'כית סייע-לכך, — אבל גם הוא עצמו נסתייע לא מעט באופיו הדימוקרטי הזה של הצבא, והרוח האזרחי הליאלי שפעם בקרבי העובדה, שאנשי הלגינות היו חוטה-השדרה של המפלגות המתקדמות והעממיות, אשר עליהן התבססה ממשלת הריפובליקה ברוב שנות קיומה, מיעטה את סכנת החזיונות הפאשיסטיים והבדילה את צ'כיה לטובה מרוב "בנות גילה" בקרב גידולי-הממלכה החדשים באירופה "שבין המלחמות". ויצוין, כי אופיו זה של הצבא הצ'כוסלובקי לא גרע מכושרו: יש יסוד לשער, כי בצבאות אירופה שבשנות השלושים היה זה, אולי, הצבא היעיל ביותר (ואף המצויד באופן תכליתי יותר מכולם).

בעיה חינוכית גדולה מתעוררת בלי משים בלב כל מסתכל בפרשת התמורות של הדור הצ'כי האחרון. כשרון העם הצ'כי לסדר את עניניו היום-יומיים נתגלה "תאשר ללא שום פקפוק. והרי הוא אחד התנאים הגדולים לקיום כל מדינה רצינית. והדור הצ'כי, שזכה לאכול מפריה של התקומה המדינית, שיקע עצמו במעשי הבנין היום-יומיים. בלתי מפוקפקת היתה עלית רמות החיים החמריים — ואתה באה גם מעין "אמריקניזציה": של קצב הגידול המשקי, של פרטי ההון, — ואולי גם של חיי הנפש. הן את החיים, הריצון לזכות במידה שלימה, ככל האפשר, של ברכות-היום החמריות, מין הידוניזם אישי "קייבוצי" — היו מחזיונות הלואי של התקופה הזאת. והשאלה הנשאלת היא: באינו מידה עמדו בפני אלה, ולצדם של אלה, גם הצוויים של מורשת-החינוך, של מסגרת רוחנית בחייבת, של הקרבת עניניה-הפרט למען ענינו של הכלל; הצוויים של אותה משמעת עצמית, ששמעת האופי, שהיא מכוונת לא בלבד לכשרון גדול ככל האפשר לזכות בברכת-היום, לא